

Program proti šikanování

Strategie šetření šikany

(součást Minimálního preventivního programu)

**Pramen: Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j. 24 246/2008-6
PhDr. Michal Kolář, Bolest šikanování**

**Zpracovali: Ing. Jitka Vaňková
Mgr. Karel Šimek**

1. Úvod

Tento materiál vznikl na základě metodického pokynu MŠMT čj. 24 246/2008-6 (prevence a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení).

Se šikanou, projevy agresivity či nesnášenlivosti se můžeme bohužel v dnešních školách setkávat velmi často. Mnoho pedagogů neví nebo si nejsou jistí v tom, jak správně postupovat. A to jak v případech, kdy existuje podezření na šikanu, tak i když se některé projevy ukáží zcela zjevně.

Nabízíme základní scénář, jak v takové situaci postupovat, přičemž platí několik velmi důležitých pravidel:

- nepodceňujeme žádné detaily
- jakákoli kamufláž nebo řešení „na oko“ nemá smysl
- dodržujeme postup krok za krokem
- vše si opakovaně ověřujeme
- respektujeme osobnost každého zúčastněného

2. Strategie šetření šikany

Scénář „první pomoci“ při šikaně

1. Třídní učitel – problém zjistí, oznámí věc preventistovi a zajistí základní informace v krátkém časovém horizontu

1. odhadne, o jak závažný problém jde
2. zajistí a uskuteční rozhovor s informátory a oběťmi
3. nalezne vhodné svědky
4. provede individuální, případně konfrontační (v ojedinělých případech) rozhovory se svědky
5. zajistí ochranu oběti (v případě nutnosti to může být krok č. 1)
6. uskuteční rozhovor s agresory, případně je konfrontuje
7. informuje preventistu, příp. VP

2. Preventista SPJ – vyhodnotí údaje od třídního učitele

8. svolá výchovnou komisi a přednese problém se zjištěnými informacemi
9. zajistí rozhovor s rodiči oběti a agresorů
10. provede vyhodnocení, návrh opatření
11. pracuje s celou třídou
12. je-li to potřeba, kontaktuje kompetentní instituce

3. ředitel školy – umožní organizační zázemí

3. Postup při šetření šikany

1. Odhad o jak závažný problém jde

Existuje 5 stádií, ve kterých se šikana vyvíjí. Je nutné, abychom se rozhodli, jestli budeme problém řešit sami (stadium 1 až max. 3) nebo jej postoupíme specializované instituci, např. SVP (stadium 4-5):

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

V případě, že se rozhodneme pro vlastní zásah, je velmi dobré si stanovit **intervenční tým**. Zpravidla jde o ředitele, třídního učitele, školního metodika prevence, výchovného poradce plus možný externí pracovník.

Než se pustíme do vlastního šetření, je dobré mít zajištěno **organizační zázemí**. Jde např. o uvolnění některých žáků či učitelů z hodin, zvýšený dozor o přestávkách, časový prostor pro třídního učitele, metodika apod. V obecné rovině sdělíme informaci kolegům.

2. Rozhovor s informátory a oběťmi

Tento krok je v kompetenci **třídního učitele**. Na počátku zjišťuje vnější obraz šikanování. Hovoříme s těmi, kdo na šikanování upozornili a požádáme je o naprostou důvěrnost.. Mohou to být učitelé, rodiče žáka, spolužáci nebo kdokoli jiný. V **žádném případě** zatím nevyšetřujeme u těch, kteří jsou podezřelými pachateli. Při rozhovoru přijímáme fakta tak jak jsou podána – nezpochybňujeme, nereagujeme obranně, snažíme se být důvěřiví, výpovědi zaznamenáváme dostatečně přesně – např. **písemně**, necháme podepsat. Jistě je na místě ocenění toho, kdo s informacemi přišel – není to jednoduché se rozhodnout (v případě žáků, rodičů).

Škola by měla být na tuto situaci připravená. Jak technicky – existuje **prostor**, kde si můžeme v klidu a bez rušení diskretně povídat, tak **organizačně** – uvolnění některých žáků či učitelů z hodin, zvýšený dozor o přestávkách, časový prostor pro třídního učitele, metodika. prevence, příp. výchovného poradce.

Rodiče, by měli být ubezpečeni (prokazatelně – stačí si poznačit, kdy jsme spolu mluvili a o čem a založit do celého spisu), že jim pomůžeme, domluvíme se s nimi na případné ochraně dítěte a vzájemné spolupráci. Naznačíme jim příští kroky s tím, že budou informováni (buď průběžně nebo na závěr).

Je nutné, aby **o rozhovoru** s obětí agresoři **nevěděli!** **Přímá konfrontace obětí s agresorem je nepřijatelná!**

Otázky je možné klást zhruba v takového strukturu:

Co se stalo x děje ve třídě?

Co se ti líbí x nelíbí na chování spolužáků?

Kdo je oběť? Kolik jich je?

Kdo je agresor? Kolik jich je? (Kdo je iniciátor, formální x neformální vůdce ...)

Kdy a kde k šikaně dochází?

Jakou formou? Jak závažné činy?

Jak dlouho a jak často trvá?

Proč dotyčnému ubližovali?

Jak lze násilí v budoucnu zabránit?

3. Nalezení vhodných svědků

Třídní učitel, který zná třídu nejlépe, vytipuje vhodné svědky buď ve spolupráci s informátory nebo se obrátí na ty děti ve třídě, které budou pravdivě vypovídat (pokud si nejsou jistí o koho jde, je možné využít např. sociometrického šetření - SORAD).

V počátečních stádiích šikany není obtížné svědky nalézt – navíc jsou zpravidla ochotní vypovídat. Později to může být velký problém, neboť žáci začnou přijímat normy agresorů, mají strach apod. Objektívni výpovědi svědků jsou velmi důležité pro další postup.

Jde o to, abychom vybrali žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádí s ní nebo ji alespoň neodmítají – ideální jsou tzv. **nezávislí žáci** (ve smyslu nezávislosti na normách agresorů).

Doporučení, že učitel má za svědky vybírat slušné žáky, kteří se dobře učí, je zcela zavádějící.

4. Individuální, případně i konfrontační rozhovory se svědky

Většinou stačí, když třídní učitel mluví s jednotlivými žáky. Důležité je zorganizovat vše tak, **aby o nich ostatní nevěděli** (lze se domluvit např. po vyučování) a zdůraznit **důvěrnost** rozhovoru.

Při zvolení vhodné taktiky a dodržení struktury otázek (stejně jako u rozhovoru s obětí), dozvíme se prakticky vše co potřebujeme, tzn. co? kdy? kde? kdo? jak? ... se stalo. Konfrontaci svědků můžeme využít, vyskytnou-li se ve výpovědích závažné nedostatky či protimluvy. Protože konfrontace je složitá záležitost, třídní učitel by se měl poradit s preventistou nebo výchovným poradcem.

Je možné, že si svědek vytváří alibi nebo očerňuje jiné. Opět neděláme to, že bychom konfrontovali svědky s agresory a předáme šetření preventistovi.

5. Ochrana oběti

Dítě, které je šikanované je třeba ochránit do doby, než bude vše vyřešeno. To lze např. zvýšením dozorů, organizačním zajištěním volných přechodů, volných hodin na oběd apod. V závažných případech, kdy je třeba dítě uchránit před výraznou agresí, může zůstat i doma.

Tento bod nemusí být nutně v uvedeném pořadí. Je třeba konat tak, jak vyžaduje aktuální situace. Jde spíše o záležitost, prolínající se celou strategií vyšetřování.

6. Informace preventistovi, příp. VP

Informace, které třídní učitel zjistil, předá preventistovi nebo výchovnému poradci a společně stanoví další postup. Preventista informuje ředitele a zajistí informaci rodičům.

7. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Jedná se o poslední krok ve vyšetřování. Tento krok by měl být v kompetenci preventisty, příp. výchovného poradce.

Je nezbytně nutné být velmi dobře připraveni, jinak jde o ztrátu času. Musíme znát fakta, mít důkazy. Agresori mohou zapírat, lhát, zpochybňovat, vyvracet. Dostávají totiž zprávu, že asi někdo „bonzoval“, což může mít fatální následky. Jednak k pomstě, ale také k zametání stop.

Hlavní význam je v **zastavení** jejich činnosti – **chráníme jak oběti, tak i agresory** samé před následky svého jednání.

Dá se použít několik technik „přitlačení ke zdi“ (metody znejistění – víme toho hodně, přičemž oni neví co; výhodná je přítomnost dalšího kolegy, mocenské posazení při rozhovoru, konfrontace apod.). Lze např. upozornit na to, že každý další náznak šikanování bude trestán přísněji, vč. možné intervence Policie. Dále je možné nabídnout mírnější postup při sankcích v případě jejich spolupráce. Nenecháme se zatáhnout do jejich hry.

V podstatě nepotřebujeme jejich doznání. Máme toho tolik, že to bohatě stačí! Z výpovědi agresorů poznáme, že jsou informováni a tudíž připraveni, potom hovor bude víceméně formální, a nebo poznáme, že mají snahu spolupracovat.

Vždy **chráníme** zdroje svých informací.

8. Výchovná komise

Výchovná komise ve složení třídní učitel, výchovný poradce, školní metodik prevence a vedení školy se navzájem doplňuje a informuje v činnosti. Pokud šetření probíhá řádně, veškeré informace získá, není potřeba využívat metodu vnějšího nátlaku.

Pokud ovšem agresor zapírá, manipuluje se svědky a vyhrožuje oběti, využíváme zde metody vnějšího nátlaku (viz bod 7). Jde o společné setkání pedagogů a žáka – agresora i jeho rodičů, příp. zástupce externí instituce, pokud se podílela – např. pracovník SVP, Policie ČR apod. Zhotovujeme písemný zápis, zúčastněné osoby podepíší.

Výchovná komise se setká také při návrhu výchovných opatření.

9. Rozhovor s rodiči oběti a agresorů

Preventista nebo výchovný poradce informují rodiče oběti a agresorů o situaci a ubezpečí je, že situace se řeší a o výsledku je budete informovat.

10. vyhodnocení, návrh opatření

Škála výchovných opatření, která je možným výstupem šetření podezření ze šikany nebo prokázané šikany:

- domluva třídního učitele, informace rodičům
- napomenutí a důtka třídního učitele
- důtka ředitele školy
- snížená známka z chování
- převedení do jiné třídy, pracovní či jiné výchovné skupiny
- podmíněné vyloučení
- vyloučení ze studia
- doporučení rodičům zainteresovaných dětí vyhledat odb. pomoc (SVP, psycholog aj.)
- mimořádná výchovná opatření: doporučení rodičům umístit dítě do pobytového oddělení SVP
- návrh OSPOD k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy.

Rodiče jsou informováni o zjištěních a závěrech školy, příp. šetření jiné instituce preventistou, příp. výchovným poradcem nebo vedením školy. Následuje dohoda o dalších opatřeních. Je-li třeba, spolupráce s rodiči probíhá již na úrovni informátorů, příp. ochrany oběti.

11. Práce s celou třídou

Po vyšetření šikany a potrestání viníků je třeba pracovat s celou třídou. V rámci třídnické hodiny je třída preventistou seznámena s problémem, vč. výchovných opatření. Šikana je problém trvalý a je třeba k tomu tak přistupovat. Nejlepší prevencí je permanentní budování kamarádských a bezpečných vztahů v celé třídě. Při této práci je možné využít služeb externistů (pedagogicko psychologická poradna, středisko výchovné péče, společenství proti šikaně atd.)

12. Případný kontakt kompetentních institucí

V případě, že šikana dosahuje 4. – 5. stadium, kontaktujeme instituce, které jsou kompetentní při řešení šikany tohoto rozsahu – pedagogicko-psychologická poradnu, středisko výchovné péče (např. KOMPAS), OSPOD a v případě, že naplňuje skutkové podstaty trestných činů uvedených v MP, kontaktujeme i Policii ČR.